

PALAEONTOLOGIAI TANULMÁNYOK ERDÉLY TERTIAERJÉRŐL.

Nemes D. Félix tanárjelölttől.

I. A czereczeli schlier palaeontologiai viszonyairól.

(A VI. táblával.)

A geográfiai tekintetben nem nagyon jelentős hunyadmegyei Csetrás hegyvonulat nyugati felében, a kristyor-rudai tereziér-koru eruptiv hegység északi lejtőjén, a Fehér-Körös völgyében, Czereczel falu mellett, minden oldalról eruptiv kőzetek által határolva, egy üledékes kőzetfolt fordul elé, melynek a Csetráshegység területén előforduló üledékes kőzetekétől merőben eltérő petrográfiai és palaeontologiai értéke van. Ez üledékes rétegek, melyek míg egyfelől pyroxen-andesitokkal s melaphir-mandulakövekkel, addig másfelől breccsiás, konglomerátos, többnyire kaolinos állapotban lévő andesitokkal vannak határolva, mint ezt a dr. *Primics Gy.* úr felvételei igazolják, s minden valószínűség szerint a szomszédos pyroxen-andesitok kitörése alkalmával emeltettek ki a mélységből, következőleg a pyroxen-andesitoknál idősebbek.

Ez üledékes rétegek kékesszürke tállyagból állanak. A múlt év nyarán dr. *Primics* ur által e tállyagból hozott kis mennyiségű anyagot palaeontologiai szempontból megvizsgáltam. Találtam benne növénylenyomatokon kívül puhányhéjakat; de a mi e tállyagot igen érdekessé teszi, az a gazdag, s meglehetősen változatos foraminifera-tartalom.

A következőkben megkísérlem számot adni vizsgálódásom eredményéről.

Protozoa.

Perforata calcarea.

Lagenidae.

1. *Lagena apiculata*, Reuss; igen ritka.

Uvigerinidae.

2. *Polymorphina oblonga*, d'Orb., uralkodóan fordulnak elő.

Rotalidae.

3. <i>Rotalina Dutemplei</i> , d'Orb.,	}	elég gyakran.
4. <i>Pulvinulina Haidingeri</i> , d'Orb.,		
5. <i>Bulimina pupoides</i> , d'Orb.,		
6. „ <i>ovata</i> , d'Orb.,		
7. „ <i>elongata</i> , d'Orb.,		
8. <i>Rosalina complanata</i> , d'Orb.,		

Globigerinidae.

9. *Globigerina bulloides*, d'Orb., ritkán.
10. „ *bilobata*, d'Orb., „
11. „ *triloba*, Reuss, gyakori.
12. „ *quadriloba*, d'Orb., „
13. *Truncatulina lobatula*, d'Orb., igen ritka.
14. *Orbulina universa*, d'Orb., 1 pld.

Textilaridae.

15. *Textilaria Mariae*, d'Orb., 1 pld.

Imperforata calcarea.

Miliolidae.

16. *Biloculina* sp.

17. *Triloculina Kochi* nov. sp. VI. tábla, 1. ábra.

Házacsakája kör alakú, fenn mérsékelten kiemelkedő; felülről tekintve háromszögű, gömbölyített szögletekkel, kivéve az első kamrácskát, melynek széle közepén éles ormót képez. Mindhárom

kamrácska csaknem egyforma nagyságu; a második és harmadik az érintkezésnél erősen kidomborodott; az első kamrán a domboru részszel ellentétes oldalon a kamrák közötti varratoktól jól megkülönböztethető hosszirányu bemélyedés látható, mely valószínűleg egy belső kamrácska odatapadó szélét jelzi. A fogszerű nyulvánnyal ellátott köralaku nyílás a második kamrácska domboru része felé fordított, előtte az első kamrácska elő részéből képződött, s még ez ideig talán egy fajnál sem észlelt ajakszerű nyulvánnyal. A varratok csak kevésbé vannak bemélyítve; egész felülete síma, fénylő s porcellánszerű.

E fajjal mindenben megegyezőt, a rendelkezésemre álló irodalmat átvizsgálva, nem találtam s hálás tiszteletemnek óhajtók kifejezést adni, ha ez új fajt nagys. dr. Koch Antal egyet. tanár úr tiszteletére nevezem el, ki munkálkodásom közben jóságosan oly sok útbaigazítást adott, s ki a hazai palaeontologia terén is oly kiválóan működik.

E faj példányai igen ritkák; a héj átmérője 0.6. mm.

18. *Triloculina retortioris*, nov. sp. VI. tábla, 2. ábra.

Házacsakája tojásdad-alaku; felső felületét a ferdén csavarított kiemelkedő sávok feltünővé teszik. Az első kamra nyílása alatt kancószerűleg kissé összeszorul. Felülről tekintve ovalis képet nyújt; az egyes kamrácskák többé-kevésbé haránt-irányu érintkezésénél az összenövési varratok szokatlanul kiemelkednek. Nyílása rendkívül nagy, félhold-alakuan legörbített, felülről tekintve ellipszis-alaku.

Házacsakája fénylő, porcellánszerű; hossza 0.5, szélessége 0.3 mm., igen ritka.

19. *Triloculina* sp.

20. *Triloculina* sp.

21. *Quinqueloculina quadrangula*, nov. sp. VI. tábla, 3. ábra.

Kamrácskái egyenlőtlenül hajlítottak; a második kamrácska felső részén erősen kidomborodott, az utolsó előtti kivételével valamennyi élesen ormózott. Felülről tekintve négyszög — deltoid —

alaku. Nyílása egyenesen álló, körded. A kamarák közötti varratok bemélyedtek.

Házacsckája síma, porzellánszerű; hossza 0·8, szélessége 0·5 mm., igen ritkán fordul elő.

22. *Quinqueloculina* sp.

Echinodermata.

Echinoidea.

Atelostomata.

1. *Makropneustes* (?) *compressus*, nov. sp. VI. tábla, 5. ábra.

Alakja, mint a töredékes példányból kivehető, általában kör-alaku. A homlokbarázda igen sekély, a páros szírmok egyenlő hosszúságúak, a szíromnyílások száma is egyforma: 15, melyek igen nagyok, s a vastagon kiemelkedő keret miatt szemüveg alakot mutatnak. A mellső szírompár 127°-os, a hátsó 65°-nyi szög alatt hajlik egymáshoz. A centrum a homlokhoz közelebb esik, s így a mellső szírompár is inkább megközelíti a héj felső szélét, míg a hátsó körülbelül $\frac{1}{3}$ -ában egészen zártan végződik. A szíromnyílások közti tér a szírom átmérőjének $\frac{1}{5}$ részét foglalja el s kevéssé bemélyített. A tetőn a madrepora lemeznek rajzban fel nem tüntethető nyílásai alig látszanak. Szíromkörü galandja elég széles, a hátsó szírmok között kissé begömbült. A tüskék dudorai a tető ép helyein jól kiemelkednek s így szépen láthatók. Száj- és alfelynyílás, mivel az egyetlen, hiányos példány vékony, törekeny héja miatt a keretét képező tályagból nem lőn kifejtethető, nem látható.

Hossza 23, szélessége 21·5 mm.

Mollusca.

Pelecypoda.

1. *Tellina* sp. in M. Hoernes: Verz. d. i. Ott nang. vork. Verstein. Jahrb. der k. k. geol. Reichsanstalt. 1853. pag. 190.

Tellina Ott nangensis, nov. sp. Dr. R. Hörnes: Die Fauna des Schliers von Ott nang. Jahrb. XXV. Band. 1875. pag. 370. Taf. XIII. Fig. 1—4.

Az ottngangi schlierben oly gyakori, hogy onnan 1875-ig a bécsi gyűjteménybe 628 pld. jutott. Igen nagy a hasonlatossága más lelőhelyeken előforduló *Tellina*-fajokkal, különösen azokkal, melyek a délnémetországi *molasse*-ből kerültek ki. Azonban ezektől, s a bécsi medenczében előforduló *Tellina donacina*-tól, melyhez leginkább hasonlít, alakjára s külső felületére nézve is eltér, a mennyiben *T. ottngangensis* haránt-irányban kevésbbé nyújtott, középen tetője domborubb, s az összenövési vonalak oly finomak, hogy felülete majdnem símának látszik. Továbbá a héj hátsó része kevésbbé van kikerekítve, s jöllehet egy kis bemélyedés észrevehető, azért a héj párkánya lefutásában alig különül el.

Hossza 25, szélessége 13 mm.

2. *Nucula Mayeri*, M. Hörn.

Nucula Mayeri M. Hörn. Dr. R. Hörn: Die Fauna des Schliers v. Ottngang. Jahrb. der k. k. geol. Reichsanstalt. 1875. pag. 377. Taf. XIV. Fig. 10. Ez a faj a *Nucula placentina*, Lamk. és a *Nucula nucleus*, Lin. között foglalhat helyet; ezeknél elő- és hátsó-része kanálszerűen nyúltabb. Az ép példányokat a tetőtől concentricusan lefutó, valamint az összenövési vonalak feltünővé teszik.

Gyakori példányaink hossza 8—12, szélessége 6—8 mm.

3. *Nucula Ehrlichi*, R. Hörn.

Nucula sp. cf. *nucleus* Linné. Fuchs: Schlier v. Hall. Verhandl. der k. k. geol. Reichsanst. 1874. Nr. 5.

Nucula Ehrlichi, nov. sp. Dr. R. Hörnes: Die Fauna des Schliers von Ottngang. Jahrb. XXV. Band. pag. 378. Taf. XIV. Fig. 11—13.

Az ottngangi schlier-ben előjövő *Nucula*-fajok között ez a leggyakoribb, a bécsi gyűjteményben e fajt 114 példány képviseli. Háza ovalis, kissé megnyújtott, jól kidomborodott; igen vékony héju, a miért nehezen praeparálható. A schlierben található más két *Nucula*-fajtól a *N. Ehrlichi* ovalisabb alakja, sokkal símább és vékonyabb héja miatt különbözik. Leginkább hasonlít a *N. nucleus*-hoz, de ennél rövidebb, közös bélyegük csak az, hogy mindkettő

felülete csaknem egészen síma, vagy csak igen finom összenövési vonalok láthatók.

Czereczelnél gyakori. Hossza 13—14, szélessége 9—10. mm.

4. *Leda pellucidaeformis*, R. Hörn.

Leda pellucidaeformis, nov. sp. Dr. R. Hörnes: Die Fauna des Schliers v. Ottwang. Jahrb. XXV. Band. pag. 380. Taf. XIV. Fig. 14—16.

Ezen alak, mely a *Leda pellucida*, Phil. fajhoz legközelebb áll, az ottwangi kéthéjú puhatestű maradványok közt egyike a leggyakoribbaknak. A bécsi gyűjteményben 288 példány őriztetik. Czereczelnél, úgy látszik, nem igen gyakori. A *Leda pellucida*-tól inkább középen álló tetője, rövidebb és ovalisabb alakja miatt különbözik. Továbbá az előrész rövidebb a hátsónál s külső felületén az összenövési vonalok élesebbek.

Hossza 11—12, szélessége 7—9 mm. között változik.

Arthropoda.

Crustaceae.

Ostracoda.

1. *Cytherella bifidata*, nov. sp. VI. tábla, 4. ábra.

Általában körte-alaku; első részén meggörbített s a két érintkezésénél mélyen bevágott; minden irányban csaknem egyenlően domborodott. A két héj egyformán sűrűen pontozott.

Hossza 0.11, szélessége 0.4 mm.

2. *Cythere plicatula*, Reuss.

Ezekon kívül előfordul még igen sok, de mikroszkopos kicsiségű csigahéj, melyeket meghatározni nem lehetett; továbbá a scaphopodákhoz tartozó egy darab *Dentalium entalis*, Linné, úgyszintén számos echinid-tüske töredéke, s apró rákollók.

Az elősorolt fauna kétségtelenné teszi, hogy a czereczeli üledékes kőzetfolt az első mediterrán *schlier*-jét képviseli, mely réteg az erdélyi részek területén ez ideig csak pár helytt lón konstatálható.

II. A koródi rétegek faunájáról.

A kolozsvár-vidéki ifju terciér képződmények között kiváló palaeontologiai jelleggel bírnak az alsó mediterránba tartozó úgynevezett koródi rétegek, melyek a Kolozsvártól északkeletre fekvő Koród falutól vették elnevezésüket. Rétegeink, mint már a név is mutatja, az említett falu határán a legtypikusabb módon fordulnak elő, s már Fichtelnek is feltűntek, s ő a múlt század végén első, ki összefüggő közleményben ismerteti az ott előforduló remek tengeri kövületeket. (Nachricht v. den Versteinerungen des Grossfürtenthums Siebenbürgen, 1780.) Az „ottani homok gyakran előjövő kagylói“-ról később Beudant emlékezik meg (Voyage mineralogique et géologique en Hongrie pendant l'année 1818.) 1822., s úgy vélekedik, hogy az előforduló kövület-fajok a párisi medence kövületeivel analog viszonyban vannak. Utána A. Boué keresi föl s Lill v. Lillienbach (Journal d'un voyage géologique fait à travers toute la chaîne des Carpathes, en Bukovine, en Transsylvanie etc. a. a. O. p. 236—316.—1833.) nem győzi eléggé dicsérni a szép kövületeket. 1837-ben Hauer gyűjtött kövületeket lelőhelyünkön s meghatározás végett Bronnhoz küldi azokat, ki ebbeli működésének eredményét a Leonhard- és Bronn-féle „Jahrbuch für Mineralogie etc.“ 1837-iki kötetében a 353. lapon közzé is tette. 1847-ben Hauer fia a Haidinger-féle „Abhandlungen etc.“ I. kötetében, az azon időig ismert koródi kövületeknek teljes jegyzékét adja (Ueber die Fossilien von Koród in Siebenbürgen v. Fr. Ritter von Hauer), de a fajok meghatározásában, önhibáján kívül, néhol téved.

Ujabb időben, úgy a tulajdonképeni „koródi“ rétegeket, valamint kolozsvár-vidéki aequivalenseit Dr. Koch Atal egyet. tanár ur a legbehatóbban tanulmányozta s az ide vonatkozó közleményeket a Földtani Közlöny (1883. 50. l., 1884. 227—228. II.) s a M. kir. Földtani Intézet Évi Jelentése (1885. 54. l., 1886. 65—67. II.) hátsójain közzé is tette. Az 1886-iki „Jelentés“ 67. lapján, közleménye végén azt mondja: „szorgos utánjárás és gyűjtés számos újabb fajt hozhat még napvilágra, s azért a folytatólagos gyűjtés nagyon is ajánlatos.“ Buzditólag hatott rám e kijelentés, s azért a múlt év

nyarán magam is több ízben felkerestem a koródi lelőhelyet s nem eredménytelenül, mert nyolcz olyan fajt találtam, melyek a koródi rétegekből még ismeretlenek valának, s melyeket mielőtt felsorolnék, érdekesnek látom a koródi rétegek földrajzi elterjedésére, különösen Kolozsvár vidékén, futó pillantást vetni.

Rétegeink, melyek általában véve a horni rétegekkel egyeznek meg, Koródtól délkeletre Papfalváig nyulnak. Dr. Koch A. úr Papfalva felé az országút mellett omlásos hegyoldalban akadt egy feltárássra, hol a koródi homok „egyes szilárdabb homokkő padokkal, vörös és sziürke agyagon nyugszik, mely már a pusztaszt-mihályi rétegekhez tartozik. A másik hely Papfalvához közelebb a koesiut egy kaptatójának omlásos oldalán van, hol a laza homokba települt vékony, rozsdasárgás homokkő-táblákban láthatók a nagy puhány fajok, kevésbé jól megtartva, mint a laza homokban. Egy harmadik feltárás a Papfalvával szemben fekvő erdős oldalon van, hol hasonló homokkő-táblák tartalmazzák a puhányoknak többnyire csak kőbeleit. — Az itt lehuzódó legmélyebb árok alján egy sötét, csillámos, vasas homokkőnek nagyobb darabjai tüntek fel, melyből roppant szilárdsága és keménysége miatt, a bőven előforduló kőületeknek csak töredékei voltak kifejthetők.“ A mult év őszén magam találtam egy új feltárást közvetlen Papfalva nyugati szélénél, a temető alatt egy vizmosásban, hol a homokkő táblás rétegei igen jól felvannak tárva, s különösen az óriási *Pecten solarium*ok nagy táblákban fordulnak elő; más fajta kőületeknek nagyrésztben csak kőbelei kaphatók. Papfalva határán, nézetem szerint, itt van az eredeti fekhely.

Koródon túl északnyugatra, rétegeink sárgás, laza homokja Csonka-Pusztá és Pusztá-Topán át Topa-Szt-Királyig követhető, de mindezen helyeken kőület nem található.

Szolnok-Dobokamegye területén Dr. Hofmann főgeológus úr 1879. évi geol. folvételei alkalmával e rétegek faunájának felléptét több helytt észlelte, egy évvel korábban Szilágy megye keleti részében, nevezetesen a Meszes szélén, Zilahtól keletre a Mátyásliget nevű írtásra felhúzódó mély útban, továbbá a Nyirsídtől Brédre vezető úton, Mojgrád és Pogolyor mellett gyűjtött rétegeinkre jellemző kőületeket. Továbbá, mint az 1885-iki „Fölvételi Jelentés“-ből (A m. kir. Földt. Int. évi jelentése, 49—51. ll.) olvasható, még több helyen is

rátalált a koródi rétegekre, u. m. Hidalmás mellett, Bányikánál, Kis-Kristoleczon és Örmézön, s mindeme helyeken fajilag meghatározható kövületeket is gyűjtött, s ezeken kívül „több, eddig tüzetesebben meg nem határozott lamellibranchiát“ t.

Dr. Koch A. úr Kolozs- és Szolnok-Dobokamegye területén rétegeinket több helytt konstatálta. Így „Tótszálláson alul az országút mellett, föl a Facza máre magaslatról egy mély vizszakadás lebo-csátkozik s a festői homokkő sziklafalak először megjelennek.“ To-vábbá „Tihó és Tótszállás közt a hegygerincz tetején átvivő úton, hol a rozsdasárga, porhanyó homokkőnek egy kiálló sziklatömszében“ a puhányoknak csak kőbeleit gyűjtheté. E két helyen magam is gyűjtöttem, midőn 1885-ben Dr. Koch A. úr társaságában szerencsés valék ama vidékre kirándulni.

Kolozsvártól délre a Felek hegy északi tövében a Nagyoldal (Costa cel máre) délnyugati meredek lejtőjén különösen szépen föl vannak tárva rétegeink, melyeknek vastagságát Dr. Koch A. úr 30. meterre becsüli. Az itt, valamint Koródon talált kövületeket az 1886-ki „Évi Jelentés“-ben sorolja fel.

A felhozott adatok, valamint a saját gyűjtésem nyomán, különösen a kolozsvár-vidéki koródi rétegek faunájának jegyzékét, a régiek által tett téves meghatározásokat is kijavítva, a következőkben adom:

Turritella Geinitzi, Spey.	Natica Burdigalensis, May.
„ turris, Bast.	Cancellaria lyrata, Brocc.
„ vermicularis, Brocc.	„ cf. Michelini, Bell.
„ cathedralis, Brong.	„ cf. canaliculata kőbelei.
Pyrula condita, Brong.	Pleurotoma sp.
Oliva sp. (cfr. clavula, Lamk.)	„ semimarginata, Lamk.
Cassis saburon, Lamk.	Trochus sp.
Voluta rarispina, Lamk.	Dentalium entalis, Linné.
Cassidaria cfr. Buchi, Bell.	„ elephantinum, Brocc.
„ var. subdepressa, Spey.	„ Badense, Partsch.
„ echinophora, Lamk.	Ficula condita, Brong.
Purpura cf. exilis, Partsch.	Melonopsis aquensis, Fer.
Calyptrea Chinensis, Linné.	Thracia Speyeri, v. Koenen.
Calyptrea cfr. depressa, Lamk.	Fusus sp.
„ sp.	„ Burdigalensis, Bast.
Chenopus pes pelecani, Phil.	Lutraria latissima, Desh.
Natica Josephinia, Risso.	Cytherea erycina, Lam.
„ millepunctata, Lamk.	„ Beirichi, Hoffm.

Corbula gibba, Olivi.	Lucina cfr. Dujardini, Desh.
Panopaea Menardi, Desh.	„ ornata, Ag.
Dosinia Adansoni, Phil.	„ miocenica, Mich.
Tapes vetula, Bast.	„ borealis, Linné.
Leda fragilis, Chemn.	Maetra Bucklandi, Defr. (?)
Tellina planata, Linné.	Pecten solarium, Lamk.
„ Nysti, Desh.	„ gigas, Schlott.
„ cfr. Schönni, Hörn (?)	Cardium Kübecki, Hauer.
Venus umbonaria, Lamk.	„ cingulatum, Goldf.
Venus Haidingeri, M. Hörn.	„ sp.
„ multilamella, Lamk.	„ bifidum, Hoffm. nov.
„ ovata, Penn.	sp (Mnsept.)
Pectunculus Fichteli, Desh.	Ostrea fimbriata, Grat.
Arca Fichteli, Desh.	Anomia costata, Brocc.
„ diluvii Lamk.	Balanus sp.

E fajok legnagyobb része Koródon fordul elő; ezeken kívül ugyanott nem ritkán Lamna sp. fogai is fordulnak elő.

Az elősoroltak között, mint kezdetben emlitém, nyolcz olyan faj fordul elő Koródon, minők innen még ismeretlenek valának, ezek a következők:

Pyrula condita, Brong.	Venus ovata, Penn.
Dosinia Adansoni, Phil.	Lucina borealis, Linné.
Leda fragilis, Chemn.	Anomia costata, Brocc.
Tellina Nysti, Desh.	Balanus sp.

Az elé számlált fauna, bárminő kicsiny legyen is, érdekessé tesz a koródi rétegeket s élvezetessé az azokban való gyűjtést, s ha valami kedvezőtlenül hat a kutatóra, az abban áll, hogy a kövületek vagy nehezen fejthetők ki a kőzetből, vagy a nedvességtől annyira átvannak hatva, hogy csak óvatos kezelés mellett tarthatók ép állapotban.